

ANNA-SOFIA MAURIN

Om enhet i mångfald

Vår värld är en värld av upprepningar. Rosen och tomaten har samma färg, klockan och bollen har samma form, jag är på samma humör idag som igår och på radion spelar de samma melodi gång på gång. Detta är de faktiska omständigheter i vilka mer abstrakta och filosofiska frågeställningar har funnit sin förankring. Åtminstone två saker är obestridligt givna;

Att vi erfar världen såsom i någon mening *ordnad* (dvs vi uppfattar det som om distinkta ting hade något gemensamt), och

Att vi talar om världen på ett sätt som delvis speglar dessa våra erfarenheter i det att vi applicerar samma, generella term/predikat på distinkta partikulära ting.

Armstrong refererar till dessa obestridliga omständigheter som fakta rörande "Ett över Många", och antyder med detta uttryck den känsla av enhet i en i övrigt disparat verklighet som både erfarenheter och språk ger upphov till (Armstrong, 1978, vol 1). Även många andra filosofer har uppmärksammat fenomenet, och detta inte på grund av dess självklarhet, utan snarare på grund av de frågor och problem som fenomenet skapat för filosofin.

1. Egenskapsproblemet

Att kalla de upprepningar vi finner i vår erfarenhet för 'egenskaper', 'relationer', eller kanske med ett gemensamt ord 'kvaliteter', är inte kontroversiellt och står inte i konflikt med normalt språkbruk. Tvärtom, bollens form och rosens färg är paradexempel på vad vi i vanligt tal kallar egenskaper. Karakteristiskt för egenskaper och relationer är, enligt detta synsätt, deras 'upprepningsbarhet' i tal och erfarenhet. Problematiska blir dessa kvaliteter egentligen först då vi börjar fundera

över dem i filosofiska termer. Ur ett metafysiskt perspektiv kan vi fråga oss vad som ligger till grund för dessa upprepningsbara och generella erfarenheter respektive termer, samt hur detta något är konstituerat. Som filosofer vill vi varken ha språkvetenskapliga, psykologiska eller sociologiska svar på våra frågor. Vi vill ha filosofiska svar. Vi vill veta vad som är fallet när en predicering är sann, eller vad som orsakar våra erfarenheter av *samma* egenskap. Vi äger ovedersägligen ett egenskapsbegrepp, och nu vill vi veta om detta begrepp motsvaras av faktiskt existerande universella eller partikulära egenskaper (universalie-realism eller trop-teori), eller om det kanske i stället svarar mot klasser av partikulära ting (nominalism), eventuellt förenade av någon speciell relation (likhetsnominalism), eller slutligen, om kanske vårt begrepp faktiskt inte har sin grund i något särskilt "där ute", utan kanske självt utgör grunden för våra klassificeringar av en i grunden "oklassificerad" värld (någon form av begrepps- eller predikat- nominalism).

I denna mening utgår alla de klassiska egenskapsteorierna från samma ovedersägliga fakta, och deras uppgift är därmed också (åtminstone delvis) densamma – att utrusta dessa självklarheter med en filosofisk grund.

2. Argumentet

Det finns dock även en grupp av filosofer som har betraktat dessa ovedersägliga fakta rörande språk och erfarenhet inte bara som grund för filosofiska spörsmål, utan även som argument för, eller åtminstone indikationer på, ett bestämt svar. Om du tror att egenskaper svarar mot objektiva universalier, kan du på detta sätt hävda att universaliteten hos våra erfarenheter och i vårt språk i en ganska handfast mening speglar just universaliteten hos det som utgör deras grund. Så skriver t ex Platon att,

Vi äro ju vana vid att uppställa en enda idé för alla de olika föremål, som vi beteckna med ett och samma namn (Platon, 596b).

D M Armstrong, som kan sägas vara modern tids främsta förespråkare för den universalie-realistiska ståndpunkten, har gång på gång återkommit till denna passage hos Platon. Han benämner den "Platons Ett-över-Många argument", och tillskriver resonemanget stor vikt. Han säger bland annat att,

Nutida filosofi erkänner två huvudsakliga sorters argument för existensen av objektiva universalier. Det första är, eller är en efterföljare till, Platons Ett-över-Många argument. Dess premisser är att många olika partikularier alla kan ha vad som tycks vara samma natur. I C S Peirces termer, olika tecken kan vara av samma typ. Argumentets slutsats är helt enkelt att, i allmänhet kan denna företeelse inte förklaras bort, utan måste accepteras. Det finns något sådant som identisk natur. Jag anser att detta argument är sunt (Armstrong 1978:1, s xiii).

Och även om Armstrong under de senaste åren i viss mån modifierat sin ståndpunkt, så förblir kontentan av det hela precis densamma. I sin senaste bok (1997) skriver han bland annat att,

En realist rörande universalier kan lösa ontologiska problem med sortering och klassificering på ett särskilt robust sätt. Grunden för att säga att två eller fler partikularier är samma i någon mening kan vara (även om det inte behöver vara så i alla fall) att de instantierar samma universalie (Armstrong 1997, s 22).

Och att,

Universalier postuleras här, i huvudsak för att förklara skillnader och likheter som vi finner bland partikularier, med utgångspunkt från vår perception av partikularier i vår omgivning (s 25).

Det tycks alltså fortfarande som om Armstrong menar att den ovedersägliga företeelsen av enhet i mångfald kan fungera som ett tungt vägande skäl för postulerandet av objektiva universalier.

Det ligger odiskutabelt något intuitivt tilltalande bakom detta sätt att resonera. Om världen *tycks* innehålla identitet, så vore den enklaste och rakaste förklaringen på detta att den faktiskt *innehåller* identitet.

Observera att tanken bakom intuitionen *inte* är densamma som den, om än näraliggande, mer språkligt orienterade tanke som utgår ifrån idén att alla ord är namn, och att därmed generella eller abstrakta ord måste vara namn på generella eller abstrakta entiteter (dvs universalier). Den universalistiska slutsatsen är snarare, som Price bland annat påpekar, resultatet av vissa *ontologiska* reflektioner. Han säger,

Den [Universalie-realismen] tycks mig uppkomma från reflektioner om världen; från funderingar kring vilka ting som finns, och inte

– eller helt säkert inte bara – från funderingar kring hur vi talar om dem. Tvärtom skulle man kunna hävda att vi talar som vi gör, med generella termer och abstrakta termer, på grund av vad vi finner att världen är; på grund av att vi finner eller uppfattar *upprepningar* i den (Price 1953, s 26).

Att företeelsen av enhet i mångfald är *kompatibel* med existensen av objektiva universalier tycks relativt oproblematiskt. Vad man dock kan fråga sig är i vilken (om någon) grad denna företeelse också är ett *skäl* eller ett *argument* för existensen av universalier. Och, givet att man som t ex Armstrong, menar att upplevda identiteter faktiskt fungerar som ett argument, ett skäl, blir sedan följdfrågan vilken dignitet, eller styrka, man menar att detta argument äger. Armstrong själv varierar i sina värderingar på denna punkt. Ibland titulerar han argumentet sitt ”huvudargument” (och tillmäter det därmed stor styrka), medan han vid andra tillfällen tycks mena att erfaren enhet endast fungerar som en *indikation* på existensen av universalier. Om argumentet ska äga något intresse för egenskapsdebatten måste man nog dock anta att det tillmäts en styrka som åtminstone överskrider ’indikation’. Låt oss nöja oss med att säga att argumentet måste vara, om inte tvingande, så åtminstone sådant att, givet huvudpremissen (den erfarna enheten) så är postulerandet av objektiva universalier den ’bästa’ slutsatsen. Med denna läsning som utgångspunkt kan nu argumentet granskas närmare. Åtminstone två punkter kommer i det följande att diskuteras.

För det första kan man ta en närmare titt på den antagna huvudpremissen. Att vi upplever att distinkta ting har *samma* egenskap kan väl knappast ifrågasättas, men i vad består egentligen denna vår erfarenhet? I argumentet tycks det tas för givet att de här relevanta erfarenheterna av samma egenskap är erfarenheter av *identiskt* samma egenskap. Vi erfar identitet och dessa våra erfarenheter förklaras bäst av existensen av likaledes identiska entiteter, universalier. Men, erfar vi identitet? Ingalunda självklart. ’Samma’ i vardagligt språkbruk behöver inte betyda ’identisk med’ utan används lika ofta för att beteckna något som är ’likadant som’ eller ’exakt likadant som’. Och detsamma gäller för våra korresponderande ”enhetsupplevelser”.

Ovanstående problem är dock knappast oöverkomliga (och har dessutom uppmärksammats av Armstrong själv (Armstrong 1997), värre ställt tror jag dock att det är med följande. Det tycks som om vi,

genom att betrakta 'Ett över Många' som ett argument, eller ett skäl, för existensen av universalier också i någon mening hävdar att vi från fakta rörande våra upplevelser och vårt språk kan dra långtgående slutsatser rörande den Värld som s a s underbygger dessa. Om man vill hävda att så är fallet måste ett flertal grundläggande och svåra frågor redas upp. Vad är Världen enligt t ex Armstrong, och vilken är relationen mellan denna och den 'värld' vi upplever och talar om i vardagen? Är de identiska eller distinkta, och, om de är distinkta, i vilken relation står de till varandra?

3. Vetenskaplig realism

Enligt Armstrong presenteras sig världen på två distinkta sätt; det manifesta och det vetenskapliga. Den Manifesta bilden av världen är helt enkelt den bild av världen som vi upplever, den bild som 'manifesterar' sig för oss. Den vetenskapliga bilden av världen, å andra sidan, är identiskt med den beskrivning av världen som vetenskapen ger, eller, kanske mer korrekt, den bild den ideala (riktiga) vetenskapen skulle, och kanske kommer, att ge. Den vetenskapliga bilden av världen är, enligt Armstrong, i någon mening den mer fundamentala. Att den kallas 'vetenskaplig' beror på att den beskrivs i vetenskapen, eller närmare bestämt i fysiken (Armstrong 1997).

Enligt Armstrong ger den vetenskapliga realismen i kombination med argumentet från "Ett-över-Många" vid handen en viss arbetsfördelning. Det är fakta rörande språk och erfarenhet som ger oss argument eller åtminstone tungt vägande skäl för *existensen* av objektiva egenskaper, samt för dessa egenskapers universella *natur*. Det är med hjälp av vetenskapliga studier och teorier som vi sedan får veta *vilka* egenskaper av denna objektiva och universella natur det finns. Den manifesta bilden av världen ger oss alltså skäl att anta *att* objektiva egenskaper finns samt att dessa är universella till sin natur, men *vilka egenskaper som finns upptäcks a posteriori av (ideal och fullständig) fysik*.

Vetenskaplig realism är alltså tesen att de universalier som existerar är *vetenskapliga* universalier uttryckta (eller åtminstone uttryckbara) i sanna lagpåståenden. Den manifesta världen innehåller dock uppenbarligen en rad egenskaper som vare sig är uttryckta eller uttryckbara på detta sätt. För att kunna göra reda för dessa skiljer Armstrong mellan *första* och *andra* klassens egenskaper. Första klassens egenskaper är universalier. Dessa utgör världsbyggets fundamen-

tala byggstenar och upptäcks som sagt *a posteriori* av fysikaliska teorier. Andra klassens egenskaper å andra sidan, är *inte* universalier. Däremot supervenierar de på komplex av första klassens egenskaper och är, på så sätt, en ontologisk "gratis lunch". Uttrycket "gratis lunch" är Armstrongs, och är ett uttryck för teorin att de entiteter som supervenierar inte behöver postuleras som ytterligare existerande entiteter utöver deras subvenierande bas. Att supervenierande entiteter på detta sätt i någon mening reduceras till sin bas är naturligtvis en kontroversiell ståndpunkt. Detta intryck förstärks i viss mån när Armstrong dessutom hävdar att dessa till intet förpliktigande supervenierande entiteter icke desto mindre är "verkliga". De är verkliga eftersom de ger de objekt de är egenskaper hos kausal kraft och de kan inte begreppsligt analyseras ned till de första klassens egenskaper de supervenierar på. Armstrong säger t ex att "det är bara relativt metafysiken som de är andra klassens".

En distinktion tycks därmed introduceras mellan, å ena sidan den erfarenhetsmässiga, eller språkliga, nivån, och, å andra sidan, vad man skulle kunna kalla den 'ontologiska'. En fullbordad begreppslig analys behöver inte innebära att vi når fram till predikat som pekar ut de första klassens universalier som i metafysisk mening konstituerar våra andra klassens egenskaper. Det är inte via begreppslig analys vi får reda på vilka entiteter som befolkar Världen, utan genom experiment och utarbetande av vetenskapliga teorier.

4. En intern konflikt

Två idéer samsas alltså inom ramen för samma teori, universalieralismen, och dessa idéer kan sammanfattas som följer,

Idén att våra vardagliga erfarenheter och vårt vardagliga språk är vårt huvudskäl för tron att det finns universalier (tesen om Ett-över-Många)

Idén att vetenskapen, och i synnerhet fysiken, är det som talar om för oss vilka universalier som finns (tesen om den Vetenskapliga realismen)

Även om man, enligt den vetenskapliga realismen, inte kan få reda på vilka egenskaper som finns från erfarenhet och språk – kan man alltså ändå, från fakta på denna nivå, få veta något om *hur* dessa egenskaper, som trots allt finns, är till sin natur.

Kombinationen av dessa båda idéer brottas, som jag ser det, med flera problem. Trots att det alltså görs en klar åtskillnad mellan å ena sidan grundläggande, vetenskapliga, första klassens *universalier* och, å andra sidan, supervenierande, 'vardagliga', andra klassens egenskaper, så hävdas det att det är fakta rörande de senare egenskaperna som säger oss hur de förra universalierna är till sin natur. Men varför tro att det vi uppfattar i vardagen på något genomgripande sätt reflekterar de objektiva vetenskapliga entiteter som åtminstone delvis ligger till grund för dessa våra erfarenheter?

Vid en sann predicering av en andra klassens egenskap som t ex egenskapen att vara grön tycks det, givet den här introducerade distinktionen, som om egenskapens begreppsliga enkelhet och oanalyserbarhet mycket väl kan samexistera med dess metafysiska (vetenskapligt beskrivningsbara) komplexitet. Observera att det inte bara är så att en korrelation råder mellan den enkla oanalyserbara grönheten och ifrågavarande komplex av vetenskapliga universalier. Armstrongs superveniens-tes medför att korrelationen faktiskt är en identifiering. Men om den grönhet jag upplever faktiskt *är* ett komplex av vetenskapliga universalier, hur förklarar då Armstrong de egenskaper vi faktiskt upplever? Hur förklarar Armstrong vår upplevelse av att t ex distinkta ting instantierar *samma* egenskap, när den vetenskapliga beskrivningen av situationen i de flesta fall är både komplex och till och med disjunktiv? Armstrong ger följande svar på frågan,

Den relativa enkelheten hos färg-perceptionens innehåll förklaras som ett misslyckande att uppfatta allt som kan uppfattas rörande naturen hos dessa processer eller tillstånd, inklusive ett misslyckande att uppfatta deras disjunktivitet. Disjunktiviteten implicerar att färger är 'andra klassens' egenskaper, att färger inte är universalier (Armstrong 1997, s 58–59).

Vetenskapen har alltså de facto i flera fall visat att *samma* erfarenhet, eller användandet av *samma* predikat, *inte* behöver betyda att *samma* vetenskapliga universalie (eller, *samma* komplex av vetenskapliga universalier) i motsvarande vetenskapliga beskrivning av situationen. Och när Armstrong ska förklara förekommande diskrepanser gör han det genom att hävda att vi 'ser fel'. Givet dessa omständigheter är det svårt att förstå hur vår erfarenhet i någon intressant mening kan fungera som ett skäl att postulera existensen av universalier.

Detta behöver dock naturligtvis inte medföra att det helt saknas skäl att tro på existensen av objektiva icke-reducerbara universalier. Det finns andra och oberoende skäl att anta detta (Armstrong anför bland annat den roll universalierarna spelar i kausal- och lag-sammanhang). Däremot menar jag att ovanstående iakttagelse gör klart att *ett* skäl att postulera universalier inte håller måttet. Argument som utgår från upplevd enhet i mångfald kan inte ge särskilt stöd åt den universalierrealistiska ståndpunkten, åtminstone inte så länge detta resonemang kombineras med en vetenskaplig realism.

5. Avslutning

Att acceptera en vetenskaplig realism i Armstrongs mening tycks alltså medföra att erfaren enhet inte kan bidra med någon som helst direkt information om världens mest grundläggande konstituenten. Inte heller tycks den vetenskapligt grundade realismen kunna ge oss någon direkt upplysning om varför saker och ting tycks vara så som de tycks vara. "Informationssvårigheter" tycks därmed förekomma vare sig man försöker resonera så att säga uppifrån och ned eller nedifrån och upp. Detta fenomen tycks dessutom drabba inte bara Armstrong, utan varje försök att kombinera en metafysisk teori med en vetenskaplig realism i denna mening.

Idag utkämpar metafysikern ett krig på åtminstone två fronter. Så inleds nästan varje bok om egenskaper med ett försök att, med hjälp av den teori som där argumenteras för, förklara det 'enande' eller 'klassificerande' element vi finner i våra vardagliga erfarenheter och i vårt språk (dvs man försöker förklara den obestridliga enheten i mångfalden) och så avslutas samma böcker i försök att förankra teorin i vetenskapen.

Men så länge universalier identifieras med *vetenskapliga* universalier tycks det som om det obestridliga faktum att världen presenterar sig för oss som en värld som innehåller identiteter (eller åtminstone klara likheter) mellan distinkta ting *inte* kan förse oss med några skäl, vare sig tungt eller lätt vägande, för eller emot en viss teori om egenskaper (eller vad vi nu tror finns på denna metafysiska/vetenskapliga nivå). Lika lite tycks det möjligt för en teori om de vetenskapliga universaliererna att på ett okomplicerat sätt förklara det vi erfar eller det språk vi kommunicerar med. Om distinktionen mellan dessa båda intresseområden gjordes klarare skulle förmodligen metafysiska teorier kunna utvecklas på ett mer fruktbart sätt.

Litteratur

ARMSTRONG, D M, 1978, *Nominalism & realism, Universals & scientific realism*, vol. 1. Cambridge University Press, Cambridge.

ARMSTRONG, D M, 1997, *A world of states of affairs*, Cambridge University Press, Cambridge.

MELLOR, D H, Properties and predicates, [Omtryckt i] *Properties*, (red) Mellor, D H & Oliver, A, Oxford University Press, New York, 1997.

PLATON, *Staten*, [övers] Claes Lindskog, Doxa, Kristianstad, 1984.

PRICE, H H, 1953. *Thinking and experience*, Hutchinson's University Library, London.